

Гринчук О.В.

студент,

Науковий керівник: Хоменко Н.М.

кандидат філологічних наук, асистент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОВЧАННЯ ЯК ФОРМА РИТУАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В ОКАЗІОНАЛЬНИХ ОБРЯДАХ

Якщо уявити собі стосунки між відправником оберега і носієм небезпеки як своєрідний діалог, де оберіг є відповіддю на виниклу небезпеку, мовчання, на перший погляд, може здатися винятком з цього правила. Насправді мовчання можна вважати не відсутністю вербальної поведінки, а різновидом такої поведінки, такою ж «правильною» відповіддю на небезпеку, як і замовляння, примовка або будь-який інший

вид оберега. З іншого боку, якщо вважати оберегом ухилення від контакту з небезпекою, мовчання можна розглядати як один із способів такого ухилення; це своєрідна «незустріч» на вербальному рівні. Оскільки, за народними поглядами, голос так само матеріальний, як погляд і слово, він руйнує невидимий кордон між людським і потойбічним світом, при цьому межа може бути зруйнована тільки в тому випадку, якщо людина відгукнеться на провокуючий її «потойбічний» голос.

Мовчання служить також оберегом в ті моменти, коли існує небезпека, що разом з відгуком можна віддати і добробут. Його дотримуються при доїнні корови, посіві, посадці овочів, в день отелення худоби тощо: «Як корову доять, то гомонить не можна, кажуть: треба мовчки. Соняшник і гарбузи як содють, не можна гомонить, а то вараб'ї питимуть»; «Як ворожиш – мавчи, як молоко нясеш – мавчи, бо око усяке буваєць» [3, с. 59]. У Пінському Поліссі ритуального мовчання дотримуються також, коли метають стіг або укладають зерно, ймовірно, щоб його не погризли миші. Так, у Карпатах під час доїння овець чабан не сміє ні з ким говорити, щоб у тварин не пропало молоко. В цей же час, після заходу сонця і протягом всієї ночі не можна подавати сигнал трембітою, інакше збереться «всяка нечисть», дикі звірі нападуть на стадо [2, с. 269]. У деяких слов'янських регіонах (наприклад, на Російській Півночі, у сербів Боснії) пастуху заборонялося грати на ріжку або трубі до Юр'єва дня. Перший вигін худоби в Підгаллі (Польща) відбувається в повній тиші, щоб не будити «зло» [5, с. 84].

Відомим є використання мовчання в традиціях магічного лікування (при кровотечах, переломах, шлункових розладах, сухотах, епілепсії). Варто зауважити, що в цих, як і в інших випадках, виступаючи в складі складноорганізованих лікувальних стратегій, мовчання постає необхідною умовою реалізованого такими стратегіями «переходу»: часто це дійсний перехід (переклад) хворого через перехрестя, поріг і тому подібні локуси. У випадку ж із дитячим криком мовчання створює атмосферу подібності і сприяє позбавленню від крику. Сюди ж можна згадати використання в лікувальній магії так званої «німої» води, тобто води, взятої з джерела і принесеної додому при повному мовчанні, при порушенні цієї умови вода втрачала свої лікувальні властивості.

Мовчання при ворожінні і замовлянні, коли здійснюється контакт з потойбічними силами, різноманітне: окрім того, що знімали натільний хрест, розв'язували вузли, розплітали коси, йшли босоніж, виходили на перехрестя, йшли мовчки, до місця ворожіння йшли потайки, щоб ніхто

не бачив; час ворожіння – тихий: вечір, ніч, ранок до співу півнів. У замовляннях місця, куди відганялась хвороба або безсоння, – це звичайні локуси смерті, які характеризуються мовчанням, тишею: там півень не співає, пєс не гавкає, тощо. Прикладом цього є звичай, який побутував в українців Молдови (с. Баронча Дрокіївського р-ну). Так, з метою наснити судженого, який «йде тою кладкою чи бере тебе та тою кладкою веде», дівчина мовчки клала «через річку на воду» очерет [6, с. 995]. На Волині були зафіксовані варіанти посівання коноплей у клуні, при чому насіння ці слід було з дня св. Катерини до св. Андрія носити в вузлику за пазухою, а напередодні дня св. Андрія після вечері дівчина бігла до клуні, там «сіяла» в мовчанні, і потім до самого сну не можна було пропустити жодного слова, тоді вночі присниться наречений [1, с. 28]. У відомому для східнороманського населення Буковини ворожінні з беладаною, дівчатам по дорозі до лісу заборонялося з кимось розмовляти, обряд проводився потайки, бо якщо хтось знайде місце, де дівчата викопали беладону, то може використати це їм на шкоду [7, с. 192]. У Бабині, що на Кельменеччині, ритуал тривав у декілька етапів: дівчина після освячення паски поверталася додому мовчки, ні з ким не розмовляючи. Вдома їй потрібно було з'їсти скибочку від своєї та упродовж наступних трьох днів ще одинадцять шматочків від інших освячених пасок. Вірили, якщо це вдасться – наступного року обов'язково вийде заміж [4, с. 202].

Отже, така форма ритуальної поведінки, як мовчання в уявленнях народу, співвідносилася зі смертю та сферою потойбічного. Заборона говорити актуалізувалася переважно у ті моменти, коли людині необхідно було вступити у контакт з «іншим» світом і нечистою силою, крім того, мовчання розцінювалося і як форма універсального оберегу, особливо у ситуаціях контакту з «іншим» світом. Ще частіше мовчання дотримувались після завершення езотеричного обряду чи ворожіння. У цьому разі воно зміцнювало успіх ритуалу, а розкриття рота, натомість позбавляло його ефективності.

Список використаних джерел:

1. Виноградова Л.Н. Девичьи гадания о замужестве в цикле славянской календарной обрядности (западно-восточнославянские параллели). Славянский и балканский фольклор. Обряд. Текст. Москва : Наука, 1981. С. 13–43.
2. Дзєндзелєвський. Запрєты в практикє карпатских овцєводєв. Славянский и балканский фольклор. Москва : «Наука», 1984. С. 256–277.

3. Левкиевская Е.Е. Голос и звук в славянской апотропеической магии. Мир звучащий и молчащий: семиотика звука и речи в традиционной культуре славян / отв. ред. С.М. Толстая. Москва : Индрик, 1999. С. 51–72.

4. Мойсей А.А. Магія і мантика у народному календарі східнороманського населення Буковини. Чернівці : Друк Арт, 2008. С. 320.

5. Плотникова А.А. Магия звука в славянской скотоводческой обрядности. Мир звучащий и молчащий: семиотика звука и речи в традиционной культуре славян / отв. ред. С.М. Толстая. Москва : Индрик, 1999. С. 73–84.

6. Серебрякова О. «Водна» символіка мантичного звичаю «ставити місток». *Народознавчі зошити*. 2013. № 6. С. 994–998.

7. Marian S. Fl. Sărbătorile la români. București : Saeculum I.O., 2011. Vol. 3. 244 p.